

о. Ізидор Луб ЧСВВ.

Значіння Замойського Собору в історії Унії

Бібліографія: Synodus Provincialis Ruthenorum habita in civitate Zamosciae anno MDCCXX, Romae 1724 (editio secunda 1838, ed. tertia 1853). — Літургичні книги укр. гр. кат. Церкви. — Acta et decreta Synodi Prov. Ruthenorum Galiciae, habitae Leopoli a. 1891, Romae 1896. — Ius Pontificium de Prop. Fide, Romae 1888 sqq. — *Dr. Michel Humbert u. Kerularios*. II. Paderborn 1930. — Пастирські листи: Високопреосв. Митроп. Андрея про обрядові справи (Львів, 15. 4. 1931). і Преосв. Гр. Хомишина про византийство (Станиславів 23. 3. 1931).

H. Laemmer. In decreta Concilii Ruthenorum Zamosciensis animadversiones theologico-canonicae. Freiburg in Br. 1865. — *J. Pelesz*. Gesch. d. Union der ruthenischen Kirche mit Rom, 2 Bände. Wien 1878/80. — *E. Likowski*. Unia brzeska, Poznań 1896. — *Idem*. Dzieje Kościoła unickiego na Litwie i Rusi w XVIII. i XIX wieku, Poznań 1880. — *M. Narasiewicz*. Annales Ecclesiae Ruthenae, Leopoli 1862. — *M. Malinowski*. Die Kirchen- u. Staats-Satzungen bezüglich des gr. kath. Ritus der Ruthenen in Galizien, Lemberg 1861. — Ювілейна книга в 300 літні роковини смерті митроп. Іпатія Потія, Львів 1914. — *Тимовъ*. Русская правосл. Церковь, въ польско-литовскомъ Государствѣ въ XVII-XVIII в. в. I, Киевъ 1905. — *I. Шавельскій*. Последнее воссоединение съ правосл. Церковью уніатовъ Бѣлорусской епархіи (1833-1839), С. Петербургъ 1910. — *Krynicky-Szotdrski*. Dzieje Kościoła powszechnego, Włocławek 1930/31. — *Völker*. Kirchengeschichte Polens. Berlin u. Leipzig 1930. — *W. Charkiewicz*. Zmierzch Unji kościelnej na Litwie i Białorusi, Stonim 1929. — *Papp-Szilágyi*. Enchiridion juris Ecclesiae Orientalis catholicae?, Magno-Varadini 1880. — *Будка*. Дисципліна гр. Церкви в світлі полеміки за часів Фотія, Львів 1910. — *Jugie*. Theologia dogmatica christianorum orientalium I, Parisiis 1926. — Филаретъ Гумилевскій. Историческій обзоръ пѣснопѣвцевъ, С. Петербургъ, 1902. — *C. Korolevskij*. L'Uniatisme, Prieuré d'Amay s. Meuse 1927. — *Janin*. Les Eglises orientales et les Rites orientaux, Paris 1926. — Нива (Львів, 1924), — Богословія (Львів 1923). — Записки ЧСВВ. (Львів 1924), — Нова Зоря (Львів 1926). — *C. Недѣльскій*. Уніатскій митр. Левъ Кишка и его значение въ исторіи унії („Литовск. Епарх. Вѣд.“) Вильна 1894. — Рец. *К. Студинського* ЗНТШ. X. (1896) ст 39-42. — *Архим. Николай*. Опытъ исторіи Замойскаго Собора („Гродненскія Епарх. Вѣд.“ ч. 11), 1904. — *C. Павловичъ*. Опытъ исторіи (як вище, ibidem ч. 6-10), 1904. — *Архим. Амвросій*. Взглядъ православнаго на замоській соборъ, бывшій въ 1720 году (Труды К. Д. Акад. Августъ ст. 418-421) 1862. — *M. Коляловичъ*. Исторія базилянскаго ордена (Христ. Чтеніе ст. 426 440), 1864. — *Стрѣльбицкій* Уніатскіе церковные соборы съ конца XVI. в до воссоединенія уніатовъ съ правосл. Церковью, Одесса 1891. — *Г. Хрущевичъ*. Исторія Замойскаго Собора (Лит. Еп. Вѣд.) 1880. — Собор Замойскій и Уставъ Божественной Службы по обычаю великой церкви и святой Горы бываемый (Галичанинъ. I. кн. вип. III-IV), Львовъ 1863.

Сумний стан нашої Церкви перед Замойським Собором

В XVI. в. переживала православна Церква на Україні часи найбільшого пониження й упадку. Єпископи побачили нарешті, що іншого ратунку нема, як лише злука з Ап. Престолом. Гадка про сю злуку не була впрочім Українцям чужа. Вона мала за собою поважну традицію, що сягає аж до самих початків християнства на Україні. Так прийшло до славної берестейської унії 1596. р.

Акт унії, хоч був сам в собі подією незвичайної ваги, не міг очевидно змінити за одним замахом сумного стану. Розложена внутрішню і ледви дихаюча Церква вимагала основної

реформи. Митрополит Рутський і св. Йосафат зачинають реформу від самотнього тоді на Русі Василянського Чина. Від того часу василянські монастирі стають осередками релігійного життя зєдиненої Церкви. І цікаве, що як Рутський зачав працювати над скріпленням Унії від монастирів, так Росія почала ослаблювати й касувати Унію через ослаблення й касажу василянських монастирів. Вороги здавали собі дуже ясно справу з того, що з упадком Чина мусить упасти також і сама Унія.

Та реформа Чина, се лише початок до відродження, бо як сказано, ціла Церква вимагала конечно негайної, цілковитої реформи. Та про таку реформу годі було на разі мріяти, бо зєдинена Церква мусіла в першій мірі звести важку довголітню боротьбу о саме право свого існування. За собою мала Вона лиш Ап. Престол, а проти себе всіх: і своїх і чужих і православний Схід і цілу майже католицьку Польщу. Вистарчить згадати, кілька то наша зєдинена Церква зазнала кривд від польських єпископів і польського духовенства! Існування, ще більше скріплення Унії, не було нікому на руку, бо з відродженням Церкви неминуче мусіло прийти й відродження укр. народу. Наступ на неї був так страшний з усіх сторін, що, по людськи кажучи, вона повинна була зникнути з лиця землі вже в перших літах по берестейській Унії! Тимчасом Церква удержалася і навіть поширилася, переживши незвичайно тяжкі часи, які пригадують перші віки християнства. В 1692. р. приступив до Унії Перемишль, в 1700. р. Львів, в 1702. р. Луцьк, котрий потім ще раз відпав на короткий час до схизми.

З початком XVIII. в. мусіла наша Церква (що числила 8 єпархій) перейти ще одну дуже важку пробу. По смерті короля Собіського настав в Польщі страшний внутрішній заколот. Надто король Август II. вплутався в довголітню північну війну. Значну частину Польщі заняли Шведи, зі Сходу увійшов у границі Польщі російський цар Петро Великий. Тоді він рішив розправитися раз на завсіди з Унією, яку ненавидів з цілої душі. В 1705. р. знущався над полоцькими Василянами. Луцького єпископа Діонізія Жабоклицького вислав в кайданах до Москви, де він серед важких знущань помер 1715. р. Петро грозив смертю всім уніятським єпископам і священникам, що попалиби в його руки.

Шведи й Москалі зі своїми союзниками рабували уніятські церкви й маєтності та пускали їх з димом. Укр. кат. священників Москалі люто переслідували скрізь. — Та й настрої польської суспільности мало чим ріжнися від настрою інших

„приятелів“ з того часу, чого доказом хочби такий „Projekt na zniszczenie Rusi“ з 1717. р. (гл. найновішу працю про се в Зап. ЧСВВ. т. III. вип. 3-4, стор. 574-581). Словом, над уніятами знущався кождий, хто лише хотів і як хотів.

Можна собі уявити, яка мусіла запанувати матеріяльна нужда між населенням. Та ще більша була моральна нужда. Нарід на пів здичів, духовенство понижене й прибите аж до крайности. Убогі, на пів зруйновані церкви світили пусткою. Карність щезла; в богослуженнях, де ще вони відправлялися, настав цілковитий хаос. Місце віри заняли забобони й чарівництво. До уніятської Церкви ніщо не потягало. Шляхта й міщанство, котре витревало при Унії, тепер масово переходило до польського табору і на лат. обряд. Простий нарід вертав до православія, яким Росія тоді вже на добре заопікувалася в Польщі. Не обійшлося також і без агітації ріжних сектантів, особливо російських филиповців. Положення Церкви ставало подекуди ще гірше ніж у добі берестейської Унії.

Історія Замойського Собора

В 1714. р. вступив на митрополичий престіл нашої Церкви Лев Кишка ЧСВВ, тогочасний Протоархимандрит Чина. Був се чоловік побожний і просвічений, горячо любив свою Церкву, свій східний обряд і свій нещасний, поневолений нарід. Невідрадний стан Церкви дуже болів митрополита. Щоби хоч частинно зарадити лихови, рішив чим скорше скликати Провінціональний Собор цілої тодішньої нашої Церкви в Польщі.

В тій справі по вступленню на престіл 1714. р. звернувся він до папського Нунція в Варшаві Єроніма Грімальді і разом з ним до Папи Климента XI (1700-1721), горячого оборонця й щирого опікуна нашої Церкви. Папа втішився справою Собора і не спускав її з очий аж до смерті. Св. Конгрегація для поширення віри згодилася на Собор літом 1715 р. Почалися приготування до Собору, котрі заняли багато часу. Тут треба зазначити, що над реформою цілої нашої Церкви працювали наші єпископи не лише в 1715/20 рр., але й цілі десятки літ по замойськім Соборі, особливо над упорядкуванням богослужбних книг і обрядів. Та про се буде бесіда пізніше.

У Польщі тимчасом почалися нові заворушення, які тревали аж до „німого“ пацифікаційного сойму 1717 р., що відбувся під терором російського амбасадора.

Розходилося тепер, хто має бути предсідником Собору. Нема сумніву, що повинен був стати ним сам митрополит. Але

сталось інакше й то з огляду на тодішні обставини. На піднесенню нашої Церкви не залежало зовсім ані Польщі ані Росії. Могло прийти навіть до розігнання Вітців зібраних на Соборі. Було намічене, перевести на Соборі основну реформу; та всяка реформа не подобається і можна було сподіватися, що дехто готов митрополита не послухати. Сам митрополит був досить звязаний, і синодальними ухвалами міг напитати собі чимало клопоту з ріжних сторін. Розходилося також про се, щоб постановам Собора запевнити нележну повагу в очах так польської як і руської суспільности. Тому на председателя Собору треба було вибрати людину, яка мала за собою много вищу повагу як митрополит. По зрілій застанові сам Папа письмом з дня 20. 3. 1716. р. заіменував Нунція Грімальді своїм легатом а *latere* і председником Собору. Се рішення на нашу гадку незвичайно щасливе.

Та помимо того Собор міг зібратися щойно аж по 4-ох літах, хоч і Рим і єпископи бажали, щоби як найскорше його скликано. За той час виготовлено постанови, які мав затвердити Собор.

Дня 21. 5. 1720. р. проголосив митрополит Кишка (декретом виданим у Володимирі Вол.) скликання давно очікуваного Собору на день 26. 8. 1720 р. у Львові. Тимчасом у Львові (й околиці) вибухла сильна пошесть та забирала багато людських жертв. Тоді митрополит візвав Вітців Собору (декретом з дня 20. 6. 1720) зіхатися на означений передтим час до Замостя. Тимчасом з Риму надійшов декрет Папи Климентія до русько-кат. Єпископату. Папа заявляє велику радість з приводу так важної події в історії укр. кат. Церкви, як недалекий Собор, поручає усунути на Соборі всякі надужиття а передусім симонію; поручає належний послух для свого заступника, Нунція, запевняє про щирю свою і Ап. Престола любов для нашої Церкви і уділяє всім Апостольського благословення.

На означений час прибули до Замостя *Еронім Грімальді* тит. архієп. Едесси, Нунцій і Легат „*a latere*“, Председник Собора; митрополит *Лев Кишка*, (1714-1728), володимирсько-берестейський єпископ і супрасльський архимандрит; *Фльоріан Гребницький*, архієп. полоцький (1720-1762); *Йосиф* граф з Вигова *Виговський*, ексарх, еп. луцько-острожський (1716-1730); *Атаназій Шептицький*, еп. львівський, галицький і камінецький (1715-1746), пізніший митрополит (1729-1746); *Йосиф Левицький*, еп. холмсько-белзський (1711-1730); *Еронім Устрицький*, еп. перемиський, самбірський і сянський (1715-1746); *Теоділь Го-*

дебській, еп.-номінат пинсько-турівський (висвячений в Замостю 8. 9. 1720, помер 1730 р.).

Прибули також: Протоархимандрит Чина св. Вас. В., Антін Завадзький, 8 архимандритів і 129 священників і еромонахів. З львівської епархії було 27 заступників, з перемиської 10. Львівське Ставропігійське Брацтво мало на Соборі також своїх двох представників: королівського секретаря Стефана Лясковського (свого Сеніора) і лицаря Івана Чесниковського. Дня 12. 9. прибув на Собор вже на останнє засідання смоленський архієп. *Лаврентій Друцький Соколинський*¹⁾.

Замойський Собор відбув у тамошній гр. кат. церкві Покрова Пресв. Богородиці і св. О. Николая три торжественні засідання. Нотарем Собору був урядник варшавської Нунціятури, Стефан Скварчинський. Постанови Собора підписали всі вище згадані Вітці „в приявности“ сімох лат. священників, мабуть дорадників Собора. Цікаве, що між ними нема ані одного Єзуїта. До постанов залучив Скварчинський спис питань в часі канонічної візитації, уложений на основі актів Собора і затверджений в Римі.

Перше засідання відбулося дня 26. 8. 1720 р. Митрополит відправив торжественну архієрейську Службу Божу. По молитвах, які приписує „Pontificale Romanum“, Нунцій зясував в промові до Вітців ціль теперішнього Собора і візвав їх передусім до викорінення симонії. Відтак прочитано римські декрети в справі Собора та проголошено постанови Тридент. Собора „De residentia“ і „de professione fidei“. На візвання Нунція митрополит і всі присутні зложили устне й письмненне віроісповідання, яке приписав для східних католиків Папа Урбан VIII.

Друге засідання було в неділю 1. вересня. (Початок як дня 26. 8). По приписаних молитвах проголошено гріхи задержані Ап. Престолами, Конституцію Григорія XIV De immunitate (св. місць), і буллю Климентія XI „Unigenitus“ з дня 8. 9. 1713, котрою Папа осудив блуди Пасхазія Quesnell-a. Проголошено ту буллю тому, бо Ап. Престіл рішив 1718 р., що хто не прийме сеї буллі, того св. Церква вважає за виключеного зі своєї суспільности.

Трете й найважніше засідання відбулося дня 17. вересня. Торжественну архієрейську Службу Божу відправив ексарх Йосиф Левицький. Відтак прочитано постанови Собора, про які буде бесіда пізніше. По прочитанню постанов митрополит і єпископи зложили на руки Нунція присягу, що по

¹⁾ Могилів і значну частину епархії забрала Росія 1667 р. Соколинський (1718-1727) перебував на Литві в пустинському монастирі.

затвердженню постанов в Римі, будуть самі тих постанов при-
держуватися і дбати, щоби й другі їх виконували. По благо-
дарственным богослуженню, Нунцій попрощав єпископів. Під-
писавши постанови, учасники Собора розїхалися домів.

II.

Постанови Замойського Собора

У присвяті постанов Замойського Собора Папі Венедик-
тови XIII. так висказується про них митрополит Лев Кишка:
„Nos in opere plurimorum Conciliorum acta, fides et canones
reserantur ad repellendos abusos, ad conformandos mores, ac
praesertim ad collabentes nonnullos reparandos ritus, ceremonias,
disciplinas; quae sacramentorum munditiam, altarium decus ac
sacrarum solemnitatum concernunt hierarchiam“.

Постанови обіймають майже всі найважливіші точки церков-
но-релігійного життя: правди віри, католицьке строєння св.
Тайн і приписи церковної карности. Постанови обіймають 19
глав, до яких залучено квестіонар в часі канонічної візитації
і висоту такс, які мали побирати єпископські канцелярії.

1. Про католицьку віру. Щоби зазначити ріжницю
між зєдиненою русько-католицькою Церквою а православною,
Собор підчеркує на першому місці Примат Папи й зобов'язує
духовних при свяченнях і обниманню церковних достоїнств
і урядів складати кат. віроісповідання, яке проголосив для схід-
них католиків Папа Урбан VIII. — Дальше Собор виразно
приказав додати до нік.-царгородського символу віри слово
„и Сына“ і ніколи того слова не опускає. Хто поступивби
інакше, стягає на себе підозріння, що він схизматик¹⁾.

¹⁾ Первісна Церква загально вірила, що св. Дух походить від Вітця і Сина (або,
як Греки казали, через Сина). Тому Вітці Нікейського всел. Собора (325 р.) не вва-
жали за потрібне додавати сеї правди до символу віри. Та правда так загально була
принята, що Македоняни (Аріяни) блудно твердили, що св. Дух, се прямо сотворіння
Сина. Тоді царгородський Собор 381 р. (II, вселенський) додав до нік. символу віри
слова: „И въ Духа святаго, Господа животворящаго, иже от Отца : себто не лиш
від Сина:) исходящаго“. Вітцям всел. Собору в Ефезі 431 р. донесено, що єпископ
Харізії з Філадельфії послугується якимсь іншим символом, ніж кат. Церква. Тоді Со-
бор заборонив щонебудь додавати або відіймати зі символу віри. Не була се заборона
абсолютна і звернена до кат. Церкви, лише заборона уживати символу незгідного
з вірою кат. Церкви.

Символ не містить всіх правд віри і Церква має право робити в ньому додатки,
коли сего вимагає конечність якусь правду віри зазначити виразніше. Таке було й на
Заході. Коли деякі єретики почали заперечувати (в Еспанії) походження св. Духа від
Сина, Собори в Толедо (447 і 589 р.) казали додати слово „і Сина“. Сей додаток при-
няла з часом ціла Західна Церква. Греки знали про се дуже добре і мимо того уважа-
ли латинників за правовірних аж до 808 р., а радше до 867 р. себто до видання т. з.
„єнцикліки“ Фотія проти Риму. Сю правду віри признали Греки опісля на всел. Со-

Щоби також на вні показати велике привязання й вірність нашої Церкви до Ап. Престола Собор приказує єпископам і священникам споминати ясно і виразно імя св. Вітця в часі богослужень, передусім на Службі Божій в часі великого входу¹⁾.

Наші люди в перших літах по Унії привикли ходити не лише до своєї церкви але також до православних церков. Не освідомлені про різниці між кат. а незєдиненою Церквою, що почасти остало й до наших часів, приступали в православних церквах до св. Тайн, слухали там підбурюючих бесід проти кат. Церкви, через що й самі відпадали. Замойський Собор мусів покласти сему кінець. Він рішучо заборонив брати участь в правосл. богослуженнях і удаватися в рел. потребах до православногo духовенства²⁾. Не належить при тім забувати, що православні перші, особливо Керулярій, почали зовсім уникати приставання не лише релігійного але й горожанського з католиками.

Кождий неупереджений мусить признати, що така заборона Замойського Собора була дуже доцільна і конечна з огляду на добро людських душ³⁾.

борі в Ліоні (1274 р.) і на фльорентійськiм Соборі (1439 р.). І слушно. Зі св. Письма можна докзати, що св. Дух походить також від Сина; христ. передання виразно свідчить за сею правдою: ані один Собор, ні св. Отець грецької Церкви не сказав, що св. Дух походить від самого Вітця або що Він не походить від Сина, але навпаки, чимало св. Отців, особливо св. Василій В., св. Тарасій і інші, виразно висказують сю правду, в яку вірить кат. Церква. Мимо того богослови фотіянських Церков заперечують дуже завзято сю правду, яку визнавали їх батьки, заки зірвали з Апост. Престолом.

Що до уживання слова „и Сына“ в символі у східних католиків, обмежуємося наведенням слів Папи Клим. VIII. з 1597 р.: *Graeci credere tenentur etiam a Filio Spiritum Sanctum procedere, sed non tenentur pronuntiare, — nisi subest scandalum. praesertim si degant inter Latinos aut necessitas postuleret confiendi fidem catholicam quia tunc oporteret etiam pronuntiare*“. Замойський Собор подає ще рацію, що нема причини не визнавати явно того, в що віримо. В 16 літ пізніше подібно висказався провінц. Собор Маронітів на Ливані. Для скріплення кат. віри серед нашого народа додаток „и Сына“ мав і має дуже велике значіння.

¹⁾ Се ніяк не можна назвати „новістю“, бо Східні Церкви споминали завсіди імя Папи і то на першому місці. „Der Mangel der Anaphora (брак імен папів в диптихах) muss deshalb stets als ein sehr ernstes und zwar untrügliches amtliches Zeichen eines bestehenden Zerwürfnisses aufgefasst werden“ (Michel. Humbert u. Kerularios, II. ст. 38). Правослани вправді не поминають Папи, та за те поминали і поминають всіх членів пануючого дому своєї держави. З того зовсім не виходить, щоби й ми не поминали св. Отця.

²⁾ Львівський Собор з 1891 р. подає тожні зарядження. Гл. додаток XII. стор. 282-291.

³⁾ Наших людей баламутила і тепер ще часто баламутить подібність обряду у русько-кат. Церкві і у православних. Ось як висказується про сю справу православної протоерей Г. Шавельський: „Лисовскій и Красовскій... если и не имѣли въ виду воссоединенія уніатовъ съ православною церковью, то своими преобразованиями церковно-богослужебного уніатскаго чина невольнo вели ихъ на путь соединенія“ (Послѣднее воссоединеніе, стор. 4.) По їх смерті не стало „прежнихъ ревнителей восточного богослужебнаго чина; храми при Лисовскомъ и Красовскомъ въ большинствѣ принявшіе видъ православнихъ, стали опять приближаться къ костеламъ“ (I. с.). Про лихий примір еп. Лисовського так пише він на стор. 47: „Любовъ этого архипастыря

На початку XVIII. в. почали ширитися в Польщі блуди россійської безпоповської секти, яку заложив якийсь Филип. Він вчив між ін. що в Бозі не лише 3 Особи але й 3 Природи і що по реформі Нікона нема вже на землі ніякої Церкви і ніяких св. Тайн, лише повстало царство антихриста. Тому, що чимало й наших людей приставало до тої секти, Собор осудив 11 її блудів, загрозив її прихильникам тяжкими церковними карами і поручив духовенству дуже вважати на своїх вірних.

В тім часі (подібно як і тепер) використовували нарід ріжні пройдисвіти (знахори, чарівники, ворожбити), що ширили свої забобонні й протирелігійні письма. Собор на основі постанов Трид. Собора заборонив читати, передержувати чи друкувати такі твори під карою екскомуніки *ipso facto*.

Від тої постанови кожда релігійна книжка мусіла мати одобрення дотичного Ординаріягу. Собор заборонив на майбутне купувати й уживати релігійних, передусім богослужебних книг, виданих православними, і то під карою екскомуніки. На

кь греко-восточнымъ обрядамъ, его постоянные труды по устройству уніатской церкви въ духѣ греко-восточныхъ правилъ и по освобожденію ея отъ римско-католическаго вліянія, самый православный видъ старца-святителя, послѣ поѣздки въ Іерусалимъ надѣвшаго рясу и отростившаго бороду, какъ и примѣръ другихъ лицъ изъ бѣлаго духовенства, вмѣстѣ съ архипастиремъ принявшихъ православный видъ, — все это произвело неизгладимое впечатлѣніе на воспримчиваго мальчика“ Лужинського, що на спілку зі Сімашкою (1839 р.) погребав Унію в Білоруській епархії.

Сімашко подав Росії плян знищення Унії: „По плану этому было предположено постепенное перерождение уніатской церкви и сближение ея съ православною, посредствомъ переустройства, согласно правиламъ греко-восточной церкви, уніатскихъ храмовъ и преобразования богослужебнаго чина, чрезъ воспитаніе народа, а главнѣе всего — чрезъ перевоспитаніе и разположеніе кь православію уніатскаго духовенства. Чрезъ нѣсколько лѣтъ дружной работы надъ уніатскими умами, богослуженіемъ съ его обрядами и устройствомъ храмовъ, уніатская церковь, предполагалось, станетъ совсѣмъ близкою кь православной и сліяніе ихъ произойдетъ безъ всякаго труда, само собою“. (ор. cit. стор. 74-75). І не помилися!

Про нездорові обрядові струї серед католицьких Мелхітів ось як пише великий впрочі прихильник „чистого візантійського обряду“, о. Жанен: „Chez les fidelés et malheureusement aussi chez une partie du clergé, on remarque une tendance fâcheuse à donner au rite la première place, à confondre la discipline ecclésiastique avec la liturgie et, comme résultat immédiat, à s'administrer en dehors du contrôle de Rome. Les décrets pontificaux ne sont le plus souvent connus en Syrie que par la publication qu'en font les missionnaires latins. Il existe aussi chez un certain nombre une tendance à atténuer les divergences qui séparent les catholiques des schismatiques, dans le but louable de travailler au rapprochement; mais ces concessions tournent à peu près toujours au désavantage de la religion. Le mouvement de conversions des orthodoxes au catholicisme ne c'est dépendant pas arrêté. Le manque de ressources est le plus souvent le grand obstacle au développement des mission“. — (Серед вірних і на жаль також серед частини духовенства завважується хибне стремління поставити обряд на першому місці, церковну карність змішати з обрядовістю і послідовно управляти собою без контролі Риму. Папські декрети подають до відома в Сирії дуже часто лише лат. місіонарі. Серед деяких кругів є також стремління, зменшити ріжниці, що відділяють католиків від схизматиків, маючи за ціль похвальну працю над зближенням; але ті уступки обертаються майже завжди на шкоду кат. релігії. А православні тимчасом не спішаються навертати на католицизм. Головна перепона, се часто брак засобів або належного поступовання). Janin. Les Eglises...², стор. 341-342.

жаль католицьких богослужбних книг в тих часах наша Церква майже зовсім ще не мала. Крім справленого дещо митрополитом Жоховським (1674-1693) Службника з 1693 р. і ще деяких книг¹⁾, наша Церква уживала переважно, а радше виключно, православних видань, що дуже ріжнилися між собою і текстом і рубриками та переповнені були блудами навіть релігійними. Собор порішив видати всі богослужбні книги, котрих одначе поправлений текст мав вперед одобрити Ап. Престіл. Се рішення виконано щойно 1730 р. бо тоді саме осібна папська комісія зачала у Львові справляти текст. Працювала вона до 1732 р. під проводом делегата варшавської Нунціятури. Належали до неї іменовані Римом богослови й фільольоги обох обрядів²⁾. Видання книг почалося від 1739 р. Собор в Замості рішив, щоби православні книги, які знаходяться по наших церквах, справлено після кат. видання, оскільки розуміється можна їх справити. Книг, на яких не буде одобрення Ординаріату, не вільно буде уживати. Ординаріати можуть давати своє одобрення лише на такі нові видання, які зовсім згідні з виданнями потвердженими Ап. Престолом. Така постанова Замойського Собора, се також не новість. Унію в Бересті 1596 р. заключено на тій самій основі, на якій заключила її Східна Церква в Фльоренції з Ап. Престолом. Учений правник Papp-Szilágyi обговорюючи в своїй книжці наслідки, що випливають з тої унії, про справи обряду і його зміни, так пише на стор. 22. „Utraque Ecclesia Graeca et Latina suum refinet proprium Ecclesiasticum Ritum per sanctam sedem Apostolicam approbatum, seu in quantum approbatus est, cum consensu sanctae sedis Apostolicae perfectibilem, nunquam tamen sine permissione summi Pontificis in quacunque parte mutabilem, aut reformabilem“. Належить при тім пригадати, що вже митр. Жоховський просив Рим о потвердження свого службника (Пелеш II стор. 419).

2. Проповідування Божого слова й навчання катехизму. Забезпечивши постановами найцінніший скарб кожної християнської душі — віру, Собор старається про її скріплення та поглиблення серед широких мас українського й білоруського населення. Найуспішнішим засобом до сего, се без сумніву часті проповіді й катехизація. В нашій Церкві, по Унії, та важна справа була дуже занедбана ще від часів схизми. Як звісно, у православних — проповідей майже не вживається. Собор уважає справу проповідування Божого слова й навчання вірних катехизму одною з найважливіших. Опираючися на по-

¹⁾ Вони впрочім не дуже то й прийнялися.

²⁾ Гл. Malinowski, Kirchen u. Staats-Satzungen, стор. 10.

станових Трид. Собора, зобов'язує він душпастирів, під тяжкими карами, поучувати нарід бодай в неділі й свята. Щоб той так тяжкий обов'язок душпастирям улєкшити, постановив Собор видати в народній (чи радше зрозумілій для всіх) мові два катехизми: більший для священників і менший для народа. І дійсно вже 1722 р. вийшов для священників дуже практичний катехизм з душпастирськими поученнями з василіянської друкарні в Супраслі п. з. „Собрание припадковъ краткое и духовнымъ особомъ потребное“. Знаючи, що не кождий священник зуміє виголосити в Церкві відповідну проповідь, позволив Собор в тім случаю бодай прочитати людям дещо з катехизму місто проповіді. Єпископи мали той катехизм розділити за малою оплатою всім парохам і монастирям. А щоб катехизм не припадав порохом, постановив Собор, щоби парохы здавали з нього іспит що 3 місяці перед іспитователями, яких визначить Еп. Ординаріят. Недбалих під тим оглядом священників поручив Собор змушувати до вивчення катехизму карами („*graviter puniendos si negligentes deprehensi fuerint*“). Коли священник з недбальства опустив науку для народа в неділю чи свято, мав декан наложити на нього кару 10 золотих на місцеву Церкву. Коли до 3 місяців не поправився, чекала його суспенза і інші кари, наложені самим вже Ординаріят. Собор дуже поручає єпископам, щоби на справу проповідництва й катехизації звернули як найбільшу увагу.

(Дальше буде).